

## ESTERGON - SZENTTAMASHEGY'DEKİ YAZITLAR

Yazan : GÉZA FEHÉR OĞLU      Macarcadan çeviren : H. KOŞAY

Bu makale çeyrek yüzyıl önce II. Türk Tarih Kongresine katılan Macar kadim tarihi araştırmacılarından müteveffa *Zichy Istvan*'ın "Macar kavminin menşesine dair" ve *Fehér Géza*'nın "Türk-Bulgar, Macar ve bunlarla akraba ulusların kültürü" adlı maruzalarını anma vesilesi ile aziz hâtıralarına sunuldu.

Macaristan'da şehir, kasaba, kale ve eski köy örenlerinin buldukları yerlerde yapılan kazılar XVI-XVII yüzyıllar fatihi Türklerinin metrûkâtını da meydana koymaktadır. Bu eserlerin incelenmesi Macar sanat tarihinin bugüne kadar çözülmemiş bir çok sorularını aydınlayabileceği gibi, yeni hayat şartlarının anlaşılmasını da kolaylaştırır. Bugünkü bilgi seviyemize göre dahi Türk istilâsının Macar halkının hayatında önemli değişikliklere sebep olduğu inkâr ve münaakaşa götürmez.

Taşradaki kolleksiyonlarda saklanan işgal çağı Türk yadigârlarının incelenmesinde bu görüş saik olmuştur. Çalışmalarına 1952'de Estergom şehrindeki Balassa Balint müzesindeki değerli Türk çanak-çömlek ve bakır eserleri inceleme ile başladım. Burada kilden yapılan kapların hemen hepsi Szenttamashegy'de, 1926'da su tesisatı yapılırken meydana çıkarılan bir Türk çanak-çömlek fırınında bulunmuştur. Estergom müzesindeki diğer Türk eserleri ile karıştırılan Szenttamashegy seramiğini ayırmak ve çok tahribe uğrayan fırın tesisatını açıklamak için meslektaşım Paradi Nandor ile 1956 yazında zikri geçen yerde bir kazı yaptım.

Çalışmalarımız sırasında buluntu yerinin en önemli eserleri sayılan iki adet yazıtlı tas ile bunlardan kopan diğer kırık parçalara rastladık <sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Edebiyatımızda bu yazıtlı iki kaptan, metinsiz olarak aşağıdaki eserlerde bahsedilmiştir:

Balogh A. Vezető az Esztergomi Régészeti Muzeumban/Estergom 1941 sah. 32=Estergom Arkeoloji Müzesi Kılavuzu.

I. *Yazıtlı kapların tavsifi ve kullanışları :*

a) 1 numaralı tas. Resim 1. Envanter kaydı: 56. 1055 I. Süzülmüş kilden yapılmış olup açık esmer renktedir. İçi ve dışı kirli beyaz astarlı; içinin her tarafı, dışının ise ağız kenarları dar yeşil boya şeritlidir.

Tasın hafifce dışarı eğik ve şişkin kenar altının dikeye yakın yüzü üzerinde yekdiğerinden dar boşlukla ayrılmış önce dört satırlık sonra üç satırlık Türkçe yazıt vardır. Bu yazıtlar kaba şekil verildikten sonra henüz yaş halde iken kil kazılmak suretiyle meydana getirilmiştir. Kabın hafif kavisli ve dışarı eğik kaidesi vardır. Kabın ağız kısmı intizamsız ve kısmen asıl şeklinden inhiraf ederek bozulmuştur. Yıkıntular arasında bulunan parçalar birleştirilmiş ve eksik kısımları alçı ile tamamlanmıştır. Ağız açıklığı: 20.9-21.5 cm. Yüksekliği: 7-12.4 cm. Kaide çapı: II, 2 cm. dir.

Birinci yazıt 2 Resim 1, :

چکین بلمز ندر یارک جفاسی اوزکه در  
دوشمین بلمز ندر کرک بلاسی اوزکه در  
نمز وارد سزه لایق قبول ایلمن فقیرانه  
چکرکه نک بودون<sup>2</sup> چکمش قرنجلر سلیمان<sup>3</sup>

Garady S. Művészet 3. 383 de Agyagművészég = Sanatlar dergisinin cilt 3 sahife 383'de Çanak - çömlekçilik sanatı.

Gerevics T. Magyarorszag Müemlékei topografiája I. Esztergom I. kısım. Budapest 1948 sah. 212. = Macaristan tarihî anıtları topografyası.

Dercsényi O. - Zolnai L. Esztergom. Budapest 1956 sah. 34.

G. Fehér Jun. "L'influence Ottomane sur les arts industriels Hongrois" adlı konferansın hulâsası: Premier Congrès International des Arts Turcs. Ankara 19-24 Octobre 1959. sah. 101-103.

Molnar J. D. — Egyed E.; Az İslam művészete. Budapest 1959 sah. 37. İslâm sanatı.

İfj. Fehér Géza, A pécsi Janus Pannoninus Muzeum hodoltságkori török emlékei. /A Pécsi Janus Pannoninus Muzeum évkönyve 1959 sah. 139. = Péç müzesi işgal devri Türk yadigârları.

İfj. Géza Fehér-Nandor Paradi; XVI-XVII yüzyıllarda Macaristan'daki Türk Zanaatı: Estergom-Szenttamashgy'deki Türk çanak-çömlek fırını. Belleten Cilt XXIV sayı 96 Ekim 1960 sah. 553.

İfj. Fehér Géza-Paradi N.; Esztergom Szentamashgyi 1956 évi törökkoru kutatasok/Esztergom évlapjai 1960 sah 41 = Estergom Szenttamashgy 1956 yılı Türk çağı araştırmaları. Estergom salnamesi.

İkinci yazıt 2 Resim 2 ; Satırların baş ve sonunda bir kaç söz kalmıştır :

عاشق او . . . . . حالنی  
شری او . . . . . [۱] وز که در

Üçüncü yazıt da pek eksiktir:

2 Resim 3.:

[۱] هل عشقه سن اکر عادت اکر قانون ازلدن  
. . . . سه اوز که در الرلر پوسی\* هریر کوزلدن

Dördüncü yazıt 2 Resim 4 :

[۲] ۴ بن دیدم بیچاره عشقه چاره نه  
[ - ] دیدی بر وصلتکدر انک دواسی اوز که در

b) 2 numaralı ayaklı tas (Resim 3-4):

Müzedeki envanter kaydı (56/1056. I olup süzölmüş kilden yapılmıştır. Esmer renkli, içi ve dışı açık esmer boya astarlıdır. Dış yüzüne fırında iken diğer bir sırlı çanakdan iki yerde yeşil boya damlamıştır. Bu yarı ikmal edilmiş ve sır görmemiş bir kaptır. Dış yüzünde yiv vardır. Silindirik şeklindeki üst kısmına (geniş ufki çizgi ile sınırlanmıştır) yassılaştırılmış yarım küre biçimli alt kısım eklenmiştir. Eksik koni şeklindeki kaide kısmı ise ince çizgilerle bölünmüş üç kademelidir. Gerek yarım küre şeklindeki dip ve gerek kaide yüzü ve kabın iç kısmı çizgi halinde karanfil, lâle ve diğer dört yapraklı çiçek-

\* Burada beklenen *budunu* yerine *budun* kullanılması eski Osmanlıcaya göre yerindedir. Karş.

H. W. Duda : Die Sprache der Qyrq Vezir - Erzählungen I. Teil. Formenlehre. Leipzig 1930/44-45.

\* Mısrağın müellifi burada Süleyman peygamber ve karınca efsanesine ima eder. Geleneğe göre Süleyman insanların ve hayvanların kralı olduğu için herkes ona hediye ile gelmektedir. Yaptığı mütevazî eserini usta değersiz bir şeye benzeterек sunar. Diğer bir şark efsanesinde Süleyman ve karıncaların kraliçesinden bahis vardır :

C. Weil, Biblische Legenden der Muselmaenner./Aus arabischen Quellen zusammengetragen und mit jüdischen Sagen verglichen. Frankfurt a. M. 1845, 237. (Burada çok sayın dostum Prof. Tayib Gökbilgin'e değerli yardımları için teşekkür ederim).

lerle ve halkalar ile süslüdür. Resim 5. 1-2. Silindir biçimli kısmın dış yüzünde Türkçe üç satırlık yazıt, içerisinde ise beş sıra halinde ufkî çiçek motifleri (Resim 5. 3) ve bunların arasında beş adet teker parmağı biçiminde uzanan kısa arapça ibare okunabilmektedir. Bu yazıt büyük ihtimalle kap pişirildikten sonra kazılmıştır. Bu eser parçalar halinde bulunarak yapıştırılmış ve eksik kısımları alçı ile tamamlanmıştır. Ağız açıklığı: 17. 2-17.5 cm., Yüksekliği 14. 5-15. cm., kaide çapı: 9. 8-10 cm.

Türkçe yazıt. Resim 6-I. <sup>4</sup>:

... سنك [عا] شقتم حق نيليم عش ... ايلدى محكم جانمه سنك  
 عاشقتم حق نيليم ينه مجنوو [ن] ...  
 ... كل حالمد[ه سنك] عاشقتم حق نيليم بو حجابد كتمز اولدى  
 يولده نه كسمم وار صوره بيله حالمد [ن] ...  
 [د]يدم حق ... كورنجه سنك عاشق غريب اغلر وطانونه وارجه  
 بلبل زارى قلر كونه ...

Arapça ibare, Resim 6. 2-3:

[لا] اله الا الله الملك الحق المتين لا اله الا الله الملك الحق المبين  
 محمد رسول الله صادق الوعد الامين برحمته ...  
 بسم الله الرحمن الرحيم لا اله الا الله وحده لا شريك له في الملك  
 سلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين  
 [هو الله و]حده يحي ويميت وهو علي كل شىء قدير ولا حول ولا  
 قوت الا بالله العلي العظيم  
 يا الله لا اله الا الله [محمد رسول الله يا الله يا محمد لا اله الا الله  
 محمد رسول الله

<sup>4</sup> Parçalardan terkip olunan ve bazı yerleri alçı ile tamamlanan kaplardaki yazıtlardan imkân nisbetinde çıkarabildiklerimizi aldık. 2 numaralı tasın dışını ve içini dolduran yazıt parçalarını aydınlatmak için alınan fotoğraflar maksada kâfi gelmedi. Meslektaşım Patai Palné dikkatli bir çalışma ile musattah şekilleri kurşun kalemi ile kap üzerinden yürüyerek çıkardı. Her iki kabın bir çok parçaları eksik olduğundan tam metni elde edemedik.

بِسْمِ اللّٰهِ لَا يَضْرَبُ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ اللّٰهُ

بِسْمِ اللّٰهِ - الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ - بِسْمِ اللّٰهِ الشّٰفِیِّ - بِسْمِ اللّٰهِ النَّافِیِّ - بِسْمِ اللّٰهِ الْعٰنِیِّ<sup>5</sup>

Gösterilen iki kap gerek dış şekilleri, işlenişleri, yazıt konuları ve karakterleri bakımından yekdiğerinden çok farklı olduklarından şu soru hatıra gelir: Acaba bu iki eser aynı imalâthane de yapılmış ve aynı usta elinden çıkmış mıdır ?

#### 1 numaralı tas ;

Ağız kısmı intizamsız bir şekilde inhiraf etmiş ve içi tamamen bozulmuştur. Şu halde düşük vasıfıdır. Sırrı da bozuktur. Kap pişirilmeyen önce yaş sathı üzerine dikkatle çizilmiş yazılardan ise, kaba usta bir el tarafından şekil verildiğine, ancak mutad birkaç günlük kurutma ameliyesinin ihmal edildiğine hükmetmek mümkündür. İhtimal bunun farkında olduğu halde yumuşak kap fırına girdikten sonra ezilerek biçimini bozmuştur. Çanakçı ustası kabın kenarına şekil verirken deri ile tesviye etmiştir. Netice itibariyle bu kap Szenttamás-hegy çanak ustasının elinde değersiz bir meta telâkki edildiği için kalmıştır.

#### 2 numaralı ayaklı tas

Dikkatle imal edilmiştir. Sıslu ve ince işdir. Malı pişirmeden ancak 3-4 gün kurutulduktan veya pişirildikten sonra iç ve dış yüzüne yazı yazılmıştır. Ustanın veya birlikte çalıştığı hattatın sanatı seven ve şiir söyleyen zevk sahibi insanlar olduğuna hükmetmek gerekir. Beyitlerin yaş iken yazıldığı farzolunduğu takdirde fırında tagayür ettiği için emek maalesef boşa gitmiştir. 2 numaralı ayaklı tas 1 numaralı kâsedekinden yazı konusu, harf tipleri bakımından ayrı olduğu için bunların tek elden çıkmış olmalarına imkân yoktur. Kâsenin çiçek motifleri iptidai olmasına rağmen, bunlarda Osmanlı süsleme unsurlarını bariz bir şekilde seçmek mümkündür.

Kabın ne maksadla kullanıldığının tâyini hususuna gelince, biçimindeki güzellik, ölçülerindeki nisbet ve işçilik, zengin süsleri ve büyük zahmetle üzerine hâkkolunan uzun dua gözönünde bulundurulursa bu eser Türkiye etnoğrafik eserleri meyanında mebzulen

<sup>5</sup> Kabın içindeki ibarenin cüzi bir kısmı Kur'an'dan alınmış olup yazıtı hazırlayan mutad duasını kendinden ifade etmiştir.

bulunan Şifa tasları, ve Mısır'daki halen kullanılan "Tasa tul-Hadda" ile aynı olabilir.<sup>6,7</sup> Madenden yapılan benzeri daha ince kaplar, Kuyumcu yahut benekli süslerle bezenmektedir. Şu halde 2 numaralı Szenttamasshegy taşı evvelkinin mütevazi taklididir. Aslında 1 numaralı tas için de aynı şey söylenebilir. Nitekim Estergon'daki Balassa Balint müzesinde muhafaza olunan Türk bakır kâselerini bahis konusu olan kil kaplarla mukayese mümkündür.<sup>8</sup>

Yukarıda tanıtılan iki tasta başka, Estergon Kalesinden, daha büyük ve yassı Arapça yazıtlı ve yeşil sırlı ayaklı çanak parçalarını tanımaktayız.<sup>9</sup> Solok yakınında Tisza Nehri kıyısından benzeri kap

<sup>6</sup> Bakınız: Hâmit Zübeyr Koşay, Türkiye Halkının Maddi Kültürüne Dair Araştırmalar II. Kap - Kaçak. Türk Etnografya Dergisi II. 1957. Fevkalâde değerli ve muazzam malzemeyi ihtiva eden esaslı tetkikin 23 sahifesinde kabın tarifini XXIII. levhada şeklini tanıtır. T.D.K. Türkçe Sözlük, İstanbul 1945/551 sahifesinde: *Şifa* hastalıktan kurtulma ve onalma. Bundan anlaşılıyor ki konumuzu teşkil eden tas onu kullananları hastalıktan ve diğer dertlerden korumaktadır.

<sup>7</sup> Bu tabağa kuru üzüm, hurma ve çeşitli meyve suları koyuyorlar. Gece oykundan korkarak uyanan, ağlayan küçük çocukları teskin için hazır bir kaptan yiyecek ve içecek vermek âdettir. Aynı vechile bu âyetli ve dualı kap şarktaki inanışa göre çocukları nazardan saklar. Mısır'la ilgili Etnografya malzemesi üzerine dikkatimi İskenderiyeli sanat tarihçisi Abdel Moneim çekti.

<sup>8</sup> Kilden yapılan ayaklı taslar şüphesiz bakır örneklerinin daha ucuz taklididirler. Yapılışlarında en ufak teferruata kadar aynı çeşit bakır kapları esas alırlar. Bu hususları kaidelerin aynı biçime sokuluşunda, halkalara bölünüşünde, kap kenarlarının yapılışında, tesbit mümkündür. Her iki malzemeden yapılan kaplarda kenar içeri çekik, yuvarlak, ufki ve dilimli dantelli yahut düz ve dikey bölümlü olarak hal edilmişlerdir. Türk ayaklı taslarından gayri muasır testi ve tabaklarda da şekil ve süs mutabakati vardır. Şimdiye kadar tamamlanabilen Szentamashegy kil kapları Estergom ve memleketin diğer köşelerinde bulunan Türk bakır kapları ile mukayeseye çok elverişlidirler. Bu bahis için bakınız: Horvath H., Hodoltsag és felszabaditas a müvészettörténelemben. = Sanat tarihinde işgal ve kurtuluş çağı. / Tanulmanyok. Budapest Multjabol-Budapeste mazarisine ait araştırmalar. V. 1936. sah. 213. Resim 52. Ayrıca karşılaştırınız: Nagy L., Taban a régészeti asatasok vilagaban-Arkeoloji âleminde Taban./Tanulmanyok Budapest multjabol IV. 1936. sah. 60. İkinci baskı sah: 103.

<sup>9</sup> Szenttamasshegy'deki buluntu yeri yakınında çıktığı için bunun da aynı imalâthanede yapıldığı sanılabilir. Ancak Estergom önemli sancak merkezi olduğundan burada bir çok imalâthane bulunduğu göz önünde tutulması gerekir. Kalede bulunan tabağın haricdeki herhangi bir imalâthaneden idhal eşyası olarak gelmesi mümkündür. Estergom kalesinde bakır kapların bulunuşu bu düşüncemizi zayıflatmaz. Zira Szenttamashengy'de bu çeşit madeni kaplara rastlanmamıştır. Yumuşak sath üzerine çizilen beceriksiz ve bozuk arap yazısı Szenttamasshegy'li

parçaları bulunmuştur. Bu parçalar dışarıya eğik ağızlı, iç ve dış yüzü yazıtlı sarı sırlı bir kaba ve dış yüzünde yazıtlı ve ince yeşil sırlı bir ayaklı tasa aittirler. Sonuncu yazıtta dua bulunuşu Solmak kaplarının da tıpkı yukarıda zikri geçen Estergon-Szenttamashyegdeki 2 numaralı taslar ile aynı maksat için kullanıldığını gösterir.

Gyula kasabasının Erkel Ferenc Müzesinde de çok güzel, canlı yeşil sırlı çanak parçası malûmumuzdur. Bu çanakda da ancak "güzeller" sözü kalmış olmakla beraber Szenttamashyeg'in 1 numaralı kabında olduğu gibi dünyevî bir aşk beyitini ihtiva ettiğine hükmedebiliriz. Bu çanağın bir özelliği de yazının diğer kaplarda olduğu gibi ufki olmayıp dikey yazılışdır. Çanağın içi koyu esmer boyalıdır.

2 — *Çanak-çömlek imalathanesi ve takımları.*

Yazılı belgelerden tarihlendirmede faydalanış.

Estergon-Nagytamashyeg'deki ocak maalesef çok harap olduğu için imalâthanenin dış görünüşü hususunda bile bir fikir edinmeğe imkân yoktur. Türk ustalarının kullandıkları aygıtlara hiç rastlanmamıştır. Halbuki incelemelerimiz bakımından onların nasıl bir imalâthanede ve ne gibi aletlerle çalıştıklarının bilinmesinin önemi aşikârdır. Gerekli malzemenin bulunmayışı bizi zikri geçen soruların cevabını hariçteki benzerleri arasında aramaya sevkeder.

Bu meseleyi aydınlatmak için başta Anadolu'daki çanak-çömlek ocak tiplerinin incelenmesi ile başladık. Sillede çanak-çömlek fırını eski koni şeklinde olup iki yanında kerpiç yapılar bulunur ve bunlar ocağa aynı zamanda destek vazifesi görürler. Ocağın önü yassı duvar biçiminde sıvalıdır. Küçük ölçüde olan ocak ağızı yarım yumurta biçimindedir. Bu ağızın küçük oluşu az gelişmiş ocak zümresine dahil olduğuna delâlet eder. Büyük ihtimalle bunlar tek katlı ocaklardır. Ön tarih kapları da bu çeşit Anadolu ocaklarında hazırlanmıştır.

Ulukışla'daki yarım kürre şeklindeki ocağın da yanları payandalarla tahkim edilmiştir. Ancak bunların uzun ve yüksek ağızları ocağın çift katlı olmasını gerektirir.<sup>10</sup>

bir hattatın eseri olamaz. Ancak yazı nevi ve kabın karakteri kalede bulunan tasın Szenttamashyeg 2 sayılı kapla aynı maksat için kullanıldığını şüphe bırakmamaktadır. Estergom kalesi yazıtlı kabını Gerö Gy. "Esztergom Evlapjai = Estergom salnamesi" 1960 sah. 45-51'de tanıttı.

<sup>10</sup> G. Tagan, Das alte Töpferhandwerk in Anatolien. Ethnographia LI. 1940. sah. 460-469.

Bosna'daki çanak-çömlek imalâthane merkezlerinde Türk istilâ devrindeki kapları andırır malzemeye raslandığından mukayeselerimize zemin teşkil eder. Bosna Irmağı yanındaki Visvnice'de süssüz yahut bitki veya hendesi süslerle ve Türk karakterinde kapları münhasıran beyaz kilden imâl ederler. Bunların 8-10 saatlik pişirilmeleri köşeli taş yapılara konmuş yuvarlak fırınlarda ceryan etmektedir.<sup>11</sup> Bir yakışta takriben bir veya yarım m3 odun ile 200 testi çıkarılmakta ve fırında önce ince yongalar sonra tedricen kalın odunlar ateşe atılmaktadır.<sup>12</sup>

Estergon-Szenttamashegy malzemesi arasında boğucu yakıştan mütevellit siyah ve esmer, diğer tâbirle "grafitli" kaplar Csazina yakınındaki Brezova'da mühmel anbar içine yerleştirilmiş mahrutu ve sıvalı ocaklarda da raslanmıştır. Bu ocakların üç menfezi bulunmaktadır :

En büyük menfez tepede, ikincisi ocağın önünde, üçüncüsü ise arkadadır.<sup>13</sup> Şunu da kaydetmeliyiz ki zikri geçen kapların perdahlı satırları bizde Gracsanica yanındaki Malesica ve Sztyepyepanoplie'den bilinen tekniğe borçludurlar. Bu sonuncu ocaklarda bir defa pişirilen kaplara 20 litre su ve 3 kilo mısır unu mahlûlü sürüldükten sonra tekrar pişirilmektedirler. Bu şekilde hazırlanan kapların cidarına yemek ve yağ nüfuz etmemektedir.<sup>14</sup> Bizokog yanındaki Lipeşevo'da sırsız basit yahut boyalı ve beyaz kilden yapılmış Türk karakterini tanıtan kap ve kaçak yanında boğucu yakma ile elde edilen dumanlı malda çıkarmışlardır. Bu ocaklar kazıklarla örgülü yuvarlak yapılarıdır.<sup>15</sup>

Bosna-Hersek'de ancak rüzgâr korkuluğu bulunan açık çanak-çömlek ocaklarına raslanır. Böyle bir ocak meselâ Lisztice yanındaki Donyi Dobkolegyde mevcut olup burada Macaristan'daki eski Türk kap kaçak karakterinde mallar imal edilmektedir.<sup>16</sup>

<sup>11</sup> Cv. C. Popovic, Lonçarstvo u Bosni i Hercegovini - Bosna Hersek'deki çanak-çömlekçilik./I. Glasnik Zemoskog Muzeja Sarajevo-Sarajevo Müzesi Dergisi II. 1956, IV. cilt. I.

<sup>12</sup> Aynı yerde sah. 103.

<sup>13</sup> Cv. C. Popoviç, Zikri geçen makale. II. Glasnik Sarajevo 12. 1957. Resim 6.

<sup>14</sup> Aynı şahıs. I. Dergi, sah. 177.

<sup>15</sup> Aynı yerde. VI. levha 2.

<sup>16</sup> Aynı şahıs. Dergi, resim 8.



Türk işgal çağı çanak-çömlek ocakları aşağı yukarı tasvir olunan şekillerde olmalıdır. Szenttauaskegy'de ocakla beraber taş yapının bulunmayışı asıl imalâthanenin kazık örgülü sundurma içinde bulunuşu ile izah olunabilir. Bugünkü bilgilerimize göre ancak bu faraziye ile yetinebiliyoruz. Türkiye, Bulgaristan ve Yugoslavya'daki yeni araştırmalar Macaristan'ın Türk işgali çağı ocak teşekküllerini daha iyi aydınlatılabilir.

Şimdiye kadar yapılan mukayeselerden maalesef fırının ebadı hakkında bir fikir vermemekte ancak dış görünüşünü tanıtmaktadırlar. Bilhassa çanak-çömlek imalâthaneleri teşkilâtı hakkında bir dayanağa sahip değiliz. Buna rağmen Estergon-Szenttamashegy kazıları sonucu XVI ncı yüz yıl Türk çanak-çömlek fırını iç tertibatını tanıtmaktayız.

Bu fırının büyük bir kısmı 1926'da su tesisatı yapılmadan öncede tahribata uğramıştı. Kazıda fırının dokunulmadan kalan kille sıvalı ateşlik kısmının beyzi olduğu ve 170—180 cm. ebadında bulunduğu tesbit edilmiştir. Bu ateşliği fırın ağzına kadar uzanan kil duvar iki bölüme ayırmaktadır. Önümüzdeki sahanlıkda beyzidir. Fırın içinde bulunan ve çok yanık kilden yapılmış ısgara parçaları bu fırının ısgaralı tipte olduğuna tanıklık etmektedir.<sup>17</sup>

Araştırmalarımız sırasında Estergon-Szenttamaşahegy kap kaçağının hepsinin tornada hazırlanmış oldukları görülmüştür. Ağaçtan yapılan bu alet pek süratle harap olduğu için bunları arkeolojik buluntular arasında araştırmak beyhudedir. Bu hususda ancak etnoğrafya alanındaki mukayese ve müşabihler bir fikir verebilirler. Bosna-Hersek'in zikri geçen mahallinde bugün dahi çanak-çömlekçiler el tornası ile çalışmakta ve bunlar arasında basit ve mürekkep çeşitlere aynı nisbette raslanmaktadır. Bu tornaların gelişmesine müteallik bir nazariyeye göre: bugünkü el tornaları aslında taş yatağa yerleştirilmiş Yunan el torna menşeli olup, ayakla çevrilen tornalar da antik Yunan ve dolayısıyla ortaçağ ayakla çevrilen tornaların zamanla gelişmiş şeklidir. Diğer bir nazariyeye göre Bosna'daki basit el tornasından bugünkü mürekkep torna şekli gelişmiştir.<sup>18</sup> Bu sonuncu görüş

<sup>17</sup> İfj. G. Fehér, - N. Paradi. Zikri geçen makale. Belleten XXIV. 1960. sah. 549-552.

<sup>18</sup> Cv. C. Popoviç, II. Dergi, resim 10-11.

gerçeğe daha yakın olup Türk işgal çağı ustaları da aynı çeşit torna tezgâhlarını kullanmışlardır.

Çanak-çömlek imalâthanelerinde yapılan mamulâta gelince bu fevkalâde önemli buluntular henüz onarıldığı için ancak bu iş yapıldıktan sonra lâyük oldukları ayrı bir tanıtımda ele alınacaklardır. Şimdilik bu seramik kolleksiyonu içinde en önemlilerinin şekilce büyük değişiklikler gösteren taslar teşkil ettiğini söylenebilir. Bunlardan birçoğunun yarım kalmış olması imalâthanedeki kaçan ustaların mallarını sırlamaya vakit bulamamaları ile izah olunabilir.<sup>19</sup>

Estergon-Szenttamashegy çanak-çömlek ocağı ve burada hazırlanan eserler hakkında tarihî belgeler de bizi aydınlatmaktadır.<sup>20</sup> Bunlara bakarak zikri geçen imalâthanenin 1594 yılında tahribe uğradığı bilinmektedir. Şu halde makalemize konu teşkil eden yazıtlı iki kabın XVI ncı yüzyıl sonu on yıllık devresinde yapıldığını kesin olarak tesbit mümkündür.

---

<sup>19</sup> Belleten XXIV. 1960 sah. 554-556.

<sup>20</sup> Belleten XXIV. 1960. sah. 554-556 ve 20-35 sayılı haşiyeler.



Res. 1



a



b



c



d

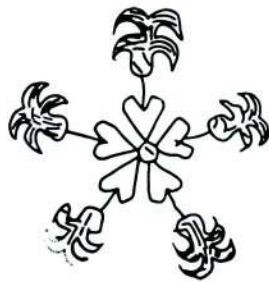
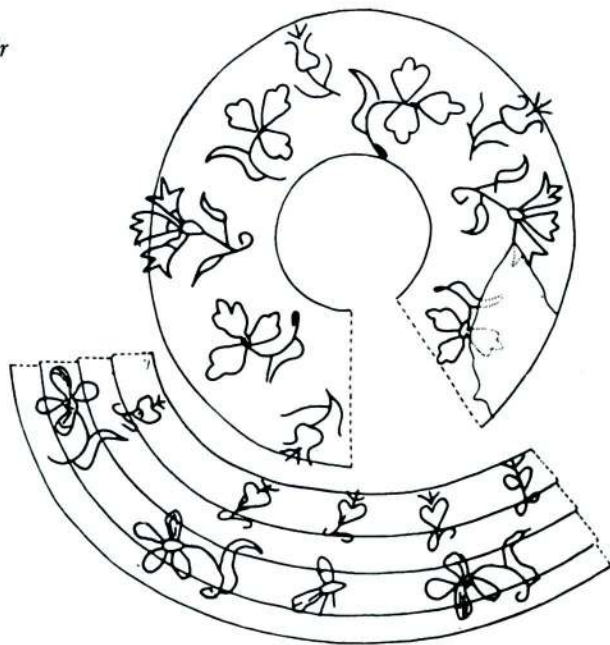


Res. 3



Res. 4

Géza Fehér



Res. 5



Res. 6